

LA FEDERACIÓ UNIVERSITÀRIA ESCOLAR. APORTACIÓ VALENCIANA AL SEU MODEL PEDAGÒGIC M. Fernanda Mancebo

A Manuel Sanchis Guarner (FUE)

E INTRODUCCIÓ

EL moviment estudiantil no era novetat a Espanya. La universitat vuitcentista ja havia conegut la protesta dels estudiants i l'actitud d'oposició d'alguns professors, davant les arbitriarietats d'alguns governs moderats. La nit de St. Daniel i les anomenades primera i segona qüestions universitàries havien enfrontat krausistes, institucionistes i simpatitzants liberals, amb el Ministeri de Foment.¹ Professors i estudiants havien pro-

¹ M. i J. L. PESET REIG: *La Universidad española (siglos XVIII y XIX) Despotismo ilustrado y revolución liberal*, Madrid, 1974. Pedro de AZCÁRATE: *Epistolario de Francisco Giner de los Ríos. Gumersindo de Azcárate. Nicolás Salmerón*, Madrid, 1967. R. MESA: «La cuestión universitaria (1875)», *Cuadernos para el diálogo*, núm. 61, pp. 38-39.

tagonitzat l'alternativa lliure, aconfessional i amb una gran preocupació pedagògica, a la universitat oficial, controladora del saber, que els governs de la burgesia moderada —feta ja la revolució— pretenien, i també els conservadors durant els anys de la restauració.²

D'altra banda, l'antiga polèmica sobre la ciència espanyola ressuscitava durant el darrer terç del segle oposant l'Espanya catòlica «a cops de mall», al pensament renovador que la filosofia i la ciència oferien als intel·lectuals progressistes i republicans. La dificultat d'introduir el darwinisme expressa les diferències entre la posició tradicional i la que pretenia l'europeïtzació i l'actualització de l'anquilosada i escolàstica Espanya del segle XIX. València havia tingut un paper important en aquesta polèmica amb la figura del degà i catedràtic d'anatomia de la Facultat Peregrín Casanova.³ En aquest temps, els estudiants valencians participen en diverses protestes, però encara resta per estructurar-ne una associació oficial.

En aquest context, que es prolonga fins a la dictadura de Primo de Rivera, l'alumnat va definint cada volta més clarament les seues posicions que d'alguna manera s'assimilen a les de determinats professors o catedràtics, als quals consideren «mestres». Des de la proclamació de la República, els estudiants es troben implicats en una forma concreta de concebre l'educació i l'ensenyament; adés en el model tradicional defensat per la Confederació Nacional d'Estudiants Catòlics, adés en la defensa d'una alternativa «moderna» que tracta d'obrir la Universitat i la cultura a tots, i que hi incorpora el fet diferencial regional.

Els artistes, els científics i els intel·lectuals lligats d'alguna manera a la Institució Lliure d'Ensenyament i que formen «l'Edat de plata» de la cultura espanyola, són el model reconegut d'aquesta nova generació d'estudiants que formaran la Federació Universitària Escolar.⁴

LA UNIÓN FEDERAL D'ESTUDIANTS HISPANS

No és original en tant que moviment estudiantil, però sí que ho és en la mesura que ofereix una organització, una coherència i una possibilitat d'accions conjuntes que expressen una mentalitat molt concreta. És probable que prenga com a model la CECE, que és anterior, o les associacions oficials que intenten crear-se en la universitat espanyola des del començament de segle. Però el caire n'és completament diferent: és

² J. A. BLASCO CARRASCOSA: *Un arquetipo pedagógico pequeño-burgués (Teoría y praxis de la Institución Libre de Enseñanza)*, València, 1980, i l'àmplia bibliografia que s'hi inclou relacionada amb la ILE.

³ D. NÚÑEZ: *El darwinismo en España*, Madrid, 1969, pp. 41-42.

⁴ J. C. MAINER: *La edad de plata (1901-1939)*, Madrid, 1981, pp. 317-318. També l'apartat de cultura a *Historia de España. La crisis del Estado: Dictadura, República, Guerra (1923-39)*, t. IX, dirigida per M. Tuñón de Lara, Barcelona, 1981. La relació de mestres pot seguir-se mitjançant els participants al Congrés de 1931.

una alternativa d'esquerres, lliure, aconfessional i apolítica que uneix els estudiants no conformes amb els motlles tradicionals. Trobem les seues arrels en les organitzacions de tendència liberal del principi de segle com ara la Unión Escolar, també en les que es creen d'ençà de la llei Silió, i en la Unión Liberal de Estudiantes —ULE—, que havia aparegut en 1924. Però la UFEH és més que això. Volgué ser una opció de futur i quasi ho va aconseguir malgrat el naufragi de la repressió franquista. Reconèixer-la, com en el cas de la ILE, no és solament un deure sinó una possibilitat de canviar el medi escolar i universitari que ens envolta.

Durant la dictadura, Antonio M.ª Sbert i Prudencio Sayagiús —en paraules d'Emilio González— «significaven en la Unión Nacional de Estudiantes una ànsia de temps nous, un afany de forjar una organització estudiantil que tingués al seu darrera una massa compacta i il·lusionada, però els esforços d'aquests s'estavellaven... davant el personalisme i la incomprensió de representants d'altres associacions...».⁵ Les associacions cotòliques tenien de fet una gran importància, atès que la dictadura havia afavorit llur implantació i l'església espanyola, «sempre preocupada per la terra i oblidada, pel que sembla, del cel, es va oferir a realitzar una obra política»...⁶ una vegada més. Les universitats confessionals, els col·legis privats, tot allò que pogués sostreure els joves de la vida intel·lectual lliure, de la facultat de reflexionar, pensar o entendre, tot això rebia el suport tant de l'església com de l'estat, poques voltes separats en la història d'Espanya.

En aquest ambient, una nova batalla anava a lliurar-se entre els estudiants liberals, apartidistes però no apolítics, encara que s'anomenaven així, i l'aparell polític i universitari de la dictadura. En els primers moments, aquesta, com va fer també en altres sectors (laboral, econòmic), va tractar d'atraure's els estudiants, i els va proposar de participar en la reforma del pla d'estudis, que cristallitzaria en la coneguda llei Callejo. Això no obstant, atès que aquest interès anava encaminat a una reforma que afavorís els criteris d'aquests —la coneguda reproducció de la ideologia— i, a més, davant el fet que els presidents de les associacions oficials, González López per dret i Sbert per agrònoms, havien de tractar en peu d'igualtat amb els representants de la resta d'associacions, inclosa la Juventud Patriótica, branca juvenil de la UP, aquests intents varen fracassar rotundament. Els estudiants aconfessionals, liberals simplement, no estaven disposats a col·laborar-hi. Per això, devers 1924 apareix la ULE —Unión Liberal de Estudiantes—, amb un marcat caràcter polític, que intentà contrarestar la nefasta influència confessional. Emilio González, provinent de l'anarquisme juvenil galleg, el qual seria més tard auxiliar de Jiménez de Asúa i, després, catedràtic de dret penal, a més de dos estudiants valencians, Josep Medina i Josep Dicenta,

⁵ E. GONZÁLEZ LÓPEZ: *El espíritu universitario*, Madrid, 1931, p. 29 i ss.

⁶ E. GONZÁLEZ LÓPEZ: *El espíritu...*, pp. 32-33.

amb Joaquín García Labella, Graco Marsá i l'asturià González Miranda, tots de dret, la varen fundar en aquesta facultat.

També hi eren Sbert i P. Sayagüés, que redactaren un *Manifest* que va passar la censura miraculosament; el varen imprimir i el repartiren personalment a les portes de la Central, Farmàcia i Medicina. S'hi escampà ràpidament i fins i tot la premsa liberal se'n féu ressò, d'aquesta primera organització estudiantil de caràcter polític esquerrà... *España con honra*, l'òrgan dels exiliats, on col·laboraven Unamuno i Blasco Ibáñez, *El Sol*, *El Heraldo*, *La Voz*, *Diario de la tarde* i *El Liberal*, n'expressaren l'opinió, francament favorable, ja que era clara l'actitud de profunda repulsa que la dictadura havia suscitat entre els intel·lectuals.

El desterrament de Sbert a Conca en 1925, arran de la discussió amb Primo de Rivera a propòsit d'unes peticions que feia com a president de l'associació d'agrònoms,⁷ i la negativa de la dictadura a reconèixer el caràcter oficial de la ULE féu més forta la protesta estudiantil, la qual va anar acompanyada per part del poder de sancions, detencions, i interrogatoris. Aquesta repressió va afectar, a més dels esmentats, el president de l'associació de farmàcia, Jiménez Siles, i l'estudiant de medicina Rodríguez Labrador. N'hi hagué a més d'altres arbitrarietats, com el fet de traure a oposició la càtedra de Llengua i literatura grega de la Universitat de Salamanca, el titular de la qual era Unamuno (confinat a Fuerteventura). S'hi presentava un sacerdot, i Jiménez de Asúa i José Giral, exercint-ne el dret, volgueren ser-hi. El tribunal no va atrevir-se a concedir la càtedra públicament i decidí de resoldre l'afer, a porta tancada, al Ministeri d'Instrucció Pública.

Això va desencadenar noves protestes que, amb el desterrament de Jiménez de Asúa a les Illes Xarines, agreujaren més el ja deteriorat ambient. Hi hagué vaga a totes les facultats i només la intervenció del degà de medicina, Sebastián Recasens, va impedir que els estudiants agrediren Martínez Anido, que era de visita a la facultat. La vaga va durar alguns dies, malgrat que era el mes de maig i que eren pròxims els exàmens finals... En fi, la vida universitària eixia del marasme i proposava noves vies de participació.

Tanmateix, la ULE deixà d'actuar perquè l'acció de la policia obligava a la clandestinitat. El comitè pro-ULE va dissoldre's, però els estudiants ja havien arbitrat altra manera de fer-ne sentir la presència. Shlomo Ben Ami parla del canvi quantitatiu que va experimentar la Universitat espanyola els anys vint i que, sens dubte, va tenir molt a veure en aquestes noves actituds: «A partir de 1927... sorgí una nova onada de joves... procedents de la petita burgesia i classe mitjana urbana... i els centres universitaris que fins al 1925 havien registrat augments de població d'un 7 % anual per terme mitjà, notaren increments d'un 20 % aproximadament, al compàs de l'alça del nivell de vida... la Universitat deixà de ser

⁷ A. GASCON: *Los estudiantes*, núm. 7, col. «Los hombres que trajeron la República», Madrid, s.a., pp. 17-18.

un club distingit de xics acomodats... fenomen que va fer-se notar sobretot a la universitat madrilenya, on en 1929 es va concentrar el 30 % de l'alumnat espanyol...»⁸

A la fi del curs 1925-26, Emilio González amb Antolín Casares, Arturo Soria i altres començaren a donar forma a la FUE, intentant que tingués un caràcter merament professional, que no pogués ser assenyada com «política», però que els permetés de plantejar les reivindicacions estudiantils amb tot el dret. Així van sorgint les APE a les diferents facultats, prenent com a base les associacions professionals creades per la Llei Silió. Pel gener de 1927, segons López Rey, va nàixer la FUE de Madrid. Sbert en fou nomenat president; Emilio González López, secretari general, i Alonso Casares, vice-president. Tots aquests, a més de Ricardo Cornejo —estudiant peruà—, formaren el comitè pro-UFEH, que en 1928 demanà al Govern la legalització, que li fou denegada.

En aquest any dos incidents encrueleixen la lluita estudiantil contra un règim que, altrament, ja s'hi trobava desbordat. Una nova sanció —suspensió de sou i feina— caigué sobre Luis Jiménez de Asúa, el qual des del primer moment havia estat al costat dels estudiants. La raó fou una conferència pronunciada a Múrcia sobre els aspectes jurídics de l'eugenèsia.

L'altre gran motiu d'oposició fou l'aparició del Real Decret-Llei de 19 de maig, que concretava la reforma del ministre Eduardo Callejo. Alumnes i professors reaccionaren ràpidament. Com a represàlia per la sanció a Jiménez de Asúa, els estudiants apedregaren l'edifici de *El Debate*, òrgan de l'Acción Católica Nacional de Propagandistas i defensor a ultrança de la doctrina de l'Església. Es va convocar una vaga en la qual participà la Universitat de quasi tot Espanya, inclosa València, que per aquestes dates es troba organitzant la FUE i fent una col·lecta entre els estudiants, que recolliren l'import del sou d'un mes i l'entregaren al professor sancionat junt amb un llibre que contenia les signatures dels estudiants de Madrid.

D'altra banda, l'article 53 del Real Decret, l'anomenat plan Callejo —Eduardo Callejo de la Llave era ministre d'Instrucció Pública i Belles Arts des de 1925— permetia a les universitats confessionals, Jesuïtes de Deusto i Agustins de l'Escorial, la «col·locació» de títols de doctor. L'article deia:

«Els alumnes que hagen realitzat els estudis assistint habitualment durant els anys exigits com a mínim d'escolaritat a centres superiors d'estudis que per més de vint anys d'existència hagen acreditat notòriament llur capacitat científica i pedagògica, realitzaran els exàmens de fi de curs de la mateixa forma que els que haguessen seguit els cursos normals a la Universitat, i seran examinats en aquesta per dos

⁸ S. BEN AMI: «Los estudiantes contra el rey. 1928-1931». *Historia* 16, núm. 6, p. 38.

professors d'aquells centres presidits per un catedràtic de la facultat en què enstiguessen matriculats.»⁹

Les consideracions que es derivaren d'aquest article són analitzades ben bé per López Rey i Antonio Gascon. En destacarem només el favor que concedia a l'ensenyament privat, cosa que va provocar una irada campanya a la premsa —encara que era subjecta a censura— tant dels catedràtics més conscients i progressistes, com dels estudiants que veien lesionats els seus drets com a alumnes de centres oficials.¹⁰ L'eslògan «No a la col·locació de títols» es va convertir en bandera de lluita que unificà el moviment estudiantil d'arreu l'estat, fins a la derogació de l'article 53 per Decret del 21 de setembre de 1929.

La vaga, que sorgí de manera espontània, fou més tard canalitzada per la FUE, «en l'apogeu de la força com a quadre sindical dirigent».¹¹ El govern, en comptes de remetre el plet a les autoritats acadèmiques, va optar per intervenir-hi directament. De nou, pel març, va condemnar Sbert excoent-lo definitivament de poder figurar en cap centre docent de l'estat i d'adquirir títol i càrrec oficial de cap mena. Estigué empresonat a Torrelaguna i després desterrat a Mallorca. D'altres detencions i l'entrada de la força pública a la universitat desencadenaren la vaga general. Primo de Rivera va decretar el tancament de la Universitat de Madrid fins al primer d'octubre del 1929, «amb suspensió del rector, degans, secretaris i administrador i pèrdua de matrícula dels alumnes oficials o lliures, a més del nomenament d'una Comissió Règia que assumís les funcions dels destituïts.»¹²

Molts catedràtics varen protestar. Entre aquests es trobava Menéndez Pidal, que va escriure una carta al dictador en favor dels estudiants, signada per 40 professors. A més a més, cinc catedràtics renunciaren al càrrec en solidaritat amb la FUE: Felipe Sánchez Román, Fernando de los Ríos, Alfonso García Valdecasas, José Ortega y Gasset i Jiménez de Asúa. I tres professors de l'Escola Central d'Enginyers Industrials: José Torán i Pedro i Gervasio de Artiñano.

Encara que Primo de Rivera va amenaçar de reduir el nombre d'universitats, hagué de derogar el protestat article 53, però no per això desaparegué la rebel·lia dels estudiants. Aquests i llurs mestres estaven decidits a col·laborar en la caiguda de la dictadura. La consulta a l'exèrcit pel desembre d'aquell any va determinar la dimissió de Primo el 29 de gener de 1930, amb alleujament de la tensió arreu de l'estat i del mateix Alfons XIII. La crisi de la pesseta, la rebel·lió de la universitat, l'aban-

⁹ Real Decret-Llei relatiu a la reforma dels estudis universitaris. 19 de maig de 1928. Gaceta del 21 de maig de 1928.

¹⁰ J. LÓPEZ REY: *Los estudiantes frente a la dictadura*, Madrid, 1930.

¹¹ D. JATO MIRANDA: *La rebelión de los estudiantes*, Madrid, 1953, p. 36.

¹² D. JATO MIRANDA: *Op. cit.*, p. 37.

dó de la societat i, finalment, de les forces armades fou excessiu per al general.¹³

Durant l'any 1930, cal destacar tres esdeveniments fonamentals per als estudiants. La tornada de Sbert del desterrament el 8 de febrer de 1930, el Congrés Constituent de la UFEH del 21 al 27 d'abril i la tornada d'Unamuno el dia 1 de maig coincideixen amb importants fets en el terreny polític, com el pacte de Sant Sebastià i l'alçament de Jaca, que confirmen l'actitud de l'oposició estudiantil.

Les arribades de Sbert i Unamuno significaren un gran triomf moral per als estudiants. Es va rebre Sbert a València, i Unamuno a l'estació del nord de Madrid, apoteòsicament. Per a la FUE, l'arribada de Sbert va significar la seua constitució oficial a l'Ateneu científic i literari, al carrer del Mar, encara que ja se n'havien fet moltes reunions i en realitat funcionava en el curs 28-29 en quasi totes les facultats. A més, la participació de la FUE en els esdeveniments dels anys 28 i 29 havia estat ben intensa.¹⁴

El Congrés d'abril, completat amb la reunió de juliol del mateix any, significava no sols la constitució oficial de la UFEH, sinó el començament d'un model pedagògic (escolar i universitari) que anà enriquint-se amb el pas dels anys; especialment amb el Congrés extraordinari per a la reforma de l'ensenyament de novembre de 1931 amb què els estudiants responien, ara sí, a la invitació del govern de la República per a col·laborar en el canvi.

Així, doncs, la UFEH recollia la tradició de pensament lliure a Espanya, i uns estudiants eren capaços d'actualitzar el model històric de l'home racional i harmònic del krausisme: intel·ligent, just, crític, racional, creatiu i solidari. Perd, en bona mesura, el caràcter elitista que va distingir els homes formats directament a la Institució Lliure d'Ensenyament; la UFEH reivindicava una Universitat oberta a tothom encara que en la pràctica no pogués ser realitat. Per això potenciaren la universitat popular. Tot i que decantada a l'esquerra i decididament republicana, això no impedia la condició personal religiosa d'alguns dels seus membres ni tampoc la politització individual en les diverses tendències.

El seu esquema organitzatiu, tret de períodes de clandestinitat, era el següent:

1. Associacions professionals d'estudiants (APE), que s'establien a cada centre universitari o escolar: facultats, escoles tècniques o instituts. D'aquestes, mitjançant una assemblea general sobirana, se'n triava un comitè executiu o junta directiva que exercia la funció rectora fins a la reunió de l'assemblea següent.

¹³ M. F. MANCEBO: «La Universidad de València en el tránsito de la Dictadura a la República», *Estudis d'Història Contemporània del País Valencià*, núm. 2, València, 1982, pp. 176-235.

¹⁴ M. F. MANCEBO: «Notas sobre la devaluación de la peseta a través de la prensa valenciana», *Estudis d'Història Contemporània del País Valencià*, València, 1978, pp. 227-246.

2. La Cambra Federal del districte universitari era constituïda per dos membres elegits de les distintes APE. Aquesta representava la Federació Universitària Escolar, de la qual es nomenava el Comitè Executiu de la FUE a cada capital de província.

3. En l'àmbit estatal, totes les FUE d'Espanya constituïen la UFEH, que, al seu torn, per assemblea o en els Congressos n'elegia un Comitè Executiu estatal.

La UFEH desplaçà els estudiants catòlics en les organitzacions estudiantils internacionals com la CIE (Confederació Internacional d'Estudiants) i l'International Students Service¹⁵ i durant el primer bienni republicà va representar oficialment els universitaris dins la universitat, amb grans protestes dels catòlics.¹⁶ Varen perdre la representació oficial en el bienni radical-cedista, però les eleccions guanyades pel Front Popular permeteren la renovada participació dels estudiants aconfessionals. Aquesta participació va augmentar durant la *Guerra Civil* dins i fora de la universitat, defensant la legalitat republicana fins a l'últim moment.¹⁷

LA PARTICIPACIÓ VALENCIANA EN EL MODEL PEDAGÒGIC FUE

Pot semblar pretensions parlar d'un model pedagògic FUE, presentat per uns estudiants entre els quals hi havia escolars de batxillerat. Tanmateix, les ponències, discussions i conclusions dels Congressos n'auto-ritzen la definició. Els estudiants de la FUE compliren ben bé l'escomesa que s'havien imposat i col·laboraren amb eficàcia i entusiasme en el canvi pedagògic que el govern republicà pretenia. Certament, les seues il·lusions es veieren aviat defraudades davant les decisions —o indecisions— del Ministeri d'Instrucció Pública, però això no invalida l'esforç i la coherència del seu programa.

València va cooperar de manera destacada en tot el projecte reformista des del primer moment. Ja hem vist en altre lloc l'agitació de la Universitat de València en el trànsit de la Dictadura a la República. Per la FUE de València va assistir al Congrés d'abril de 1930 el president de la FUE de Medicina, Emilio Navarro Beltrán. Segons *El Mercantil* la seua ponència va merèixer l'aprovació dels reunits, que el nomenaren president de la comissió de medicina. La ponència tenia molta relació amb la

¹⁵ *Memoria* llegida pel secretari del Congrés de 1930, senyor Gilibert. *El Sol*, 22-IV-1930. Sobre les organitzacions internacionals d'estudiants, J. CASTILLEJO: «Las nuevas organizaciones de estudiantes», *Residencia*, any 2, núm. 2, maig de 1928, pp. 91-98. Vegeu també *Annuaire de la Confederation internationale des étudiants*, 1935-36-37.

¹⁶ En diferents números de l'òrgan de la FREC, *LIBERTAS*, núm. 19-24-25.

¹⁷ M. F. MANCEBO, A. GIRONA: «La universidad de Valencia durante la guerra civil», *Estudis d'Història Contemporània del País Valencià*, núm. 4, València, 1983, pp. 181-123.

carta oberta adreçada al degà de la facultat de medicina, la qual fou publicada en la premsa valenciana el 3 d'abril de 1930.¹⁸

El Congrés d'abril s'estructurà en cinc seccions que, a la vegada, es desdoblaven en tantes comissions com calgués, per tal d'abraçar els aspectes fonamentals de la reforma: 1) reforma de l'ensenyament; 2) interajuda universitària, projecte molt car per als fundadors de Madrid i sobre el qual tornaran moltes vegades;¹⁹ 3) intervenció de l'alumnat en el règim universitari; 4) organització de l'alumnat en el règim universitari; 4) organització federal, partint de la mateixa estructura de la FUE; 5) ciutats universitàries. El rei acabava d'inaugurar la de Madrid; els estudiants volien un *campus*, un espai propi on es pogués organitzar una vida en funció de llurs interessos i necessitats. S'hi inscriviren 70 associacions, que representaven un total de 15.882 associats, repartits en catorze ciutats segons el cens de març. València n'era la tercera, amb 1.045; li seguia Barcelona, amb 3.796, i Madrid, amb 5.724 afiliats.²⁰

Hem extret les *Conclusions* aprovades pel plenari de «primària i batxillerat» i la «intervenció de l'estudiant en el règim universitari». Ambdues són significatives perquè fixen les bases d'un ensenyament que ha de començar des dels primers anys de la vida de l'infant, molt en la línia de la pedagogia gineriana i, d'altre costat, expressen la necessitat sentida de participar en el procés educatiu del qual havien estat partícips, i estaran per molt de temps encara, els estudiants.

Secció primera. Comissió primera. Primària i batxillerat

1. Tenint en compte que l'ensenyament ha de ser funció de l'estat, l'escola ha de ser única, accessible en tots els graus, obligatòria i gratuïta, de manera que tots els qui tinguen aptitud puguen arribar a estudis superiors.

2. L'ensenyament serà laic en tots els graus, i respectarà la consciència de l'infant sense sotmetre'l al perjudici d'una religió predeterminada.

3. L'escola ha de ser activa, o de treball, orientada en el sentit d'aprendre per «allò que es fa», abolint l'ensenyament llibresc, i quedant el llibre com a instrument útil però no l'únic, ni tan sols el més necessari.

4. Implantació de la coeducació en tots els graus.

5. Ensenyament bilingüe... en les regions d'idioma propi. Es considerarà obligatori l'oficial per ser el més ampli vehicle de cultura.²¹ En

¹⁸ *El Mercantil valenciano*, 3-IV-1930.

¹⁹ Correspondència d'A. Soria amb A. M. Sbert. Arxiu A. Soria i Espinosa.

²⁰ *El Sol*, 11-IV-1930. La suma total per capitals de província de 15.045, no coincideix amb la xifra que en proporciona la premsa. Pot ser que aquesta hi incloga els membres de la FUAH (*Federación universitaria hispanoamericana*) i simpatitzants.

²¹ *El Sol*, 24-IV-1930.

aquest sentit molt prompte —en 1932— la FUE de Catalunya es va separar de la UFEH i va adoptar les sigles FNEC incorporant als seus objectius immediats el desenvolupament de la llengua i la cultura catalanes. A València la FUE no incorporà de manera tan explícita la defensa de la llengua i el problema de l'autonomia. Hi sorgirà per això altra agrupació escolar, l'Associació Valencianista Escolar (AVE), l'estudi de la qual no farem encara.²²

Secció tercera. Intervenció de l'estudiant en el règim universitari

Constava de 17 proposicions de les quals recollim:

1. Els claustres seran, com fins ara, ordinaris i extraordinaris.
2. El claustre ordinari, el constitueixen tots els catedràtics numeraris amb els mateixos drets que en el dia, una representació de tres estudiants per facultat designats a través de l'APE i enviada per la FUE corresponent, i per un delegat que designaran les associacions d'antics alumnes.
3. Tindran veu i vot en les deliberacions tots els catedràtics i estudiants. La representació de A.A. sols tindrà veu. En els claustres de les facultats havia de seguir-se el mateix règim, i es féu arribar una moció al Ple per tal que es reconegués les APE com a representants dels estudiants, a més del caràcter aconfessional d'aquestes, professional, d'ajuda mútua, cooperació i cultural.

Antonio M. Sbert clogué el Congrés destacant-ne el caràcter de constituent de la UFEH i la seua triple dimensió: juvenil, democràtic i d'aprenents d'intellectuals.²³

Amb això, ja s'hi havien posat els fonaments. Pel juliol, en una important reunió que tingué lloc a l'Schollarum —local de l'associació d'enginyers i arquitectes— sota la presidència de Sbert i amb assistència de representants de Madrid i d'altres zones de l'estat, es llegiren els Estatuts i el reglament de la UFEH, que ja havien estat aprovats per la Direcció General de Seguretat, cosa que tampoc no perdonarien els catòlics al ministre Elías Tormo.

²² Per a l'AVE existeix ara per ara la notícia que dona A. Cucó: *El valencianisme polític*, València. Com que estigueren mancats d'òrgan oficial propi, *El Camí* els oferí un espai per tal de comunicar-se amb els afiliats, i, a més, els acollí amb tota simpatia i benevolència. La FUE no tingué gaire relació amb aquests, encara que tampoc no s'hi enemistaren com en el cas de la FREC, que acollí l'Associació Escolar Valencianista amb simpatia, però, en radicalitzar-se les posicions, sembla que la FREC té més en compte la posició política esquerrana dels valencianistes que el seu valencianisme, amb el qual coincidien perquè la FREC era realment l'organització juvenil de la Dreta Regional Valenciana.

²³ *El Sol*, 27-IV-1930.

El primer comitè executiu era format per:

Comissari General, President:	A. M. Sbert
Comissari 1r.:	Àngel L. Ganivet
Comissari 2n.:	Rodolfo Barón Castro
Comissari 3r.:	Federico Vallés
Secretari General:	Carmen Caamaño
Tresorer:	José M. ^a Díaz Díaz
Director d'intercanvis i viatges:	Prudencio Sayagués
Director d'esport:	José Alcántara Rubio
Director d'organització i propaganda:	Arturo Soria Espinosa

El comitè va acordar de protestar davant els poders públics per la reforma d'estudis que havia encetat el govern Berenguer perquè fes la impressió de trencament amb el règim de Primo de Rivera. El 8 de juliol, l'Ateneu rebutjava també tots els dictàmens oficials sobre batxillerat, i un article d'Américo Castro en *El Sol* s'adheria a la protesta.²⁴ El debat va continuar tot l'estiu, i també l'enfrontament de la FUE amb els organismes oficials; prova d'això fou el boicot que a València es féu de l'obertura oficial del curs, la qual fou substituïda per un acte estudiantil el dia 2 d'octubre de 1930 al Paraninf, la referència del qual transcrivim fragmentàriament en nota, ja que comporta una matisació a la idea de la pedagogia que tenien aquells joves estudiants valencians.²⁵

L'anàlisi d'aquest primer congrés ens permet de deduir-ne la connexió del model pedagògic FUE amb els corrents innovadors europeus i espanyols de l'època. Posava l'accent en l'educació integral de l'individu, començant en les primeres etapes sense oblidar allò que avui anomenaríem educació permanent o reciclatge. Insistia també en la necessitat que l'ensenyament, sense perdre el caràcter teòric indispensable, apropàs l'individu a la realitat concreta que l'envolta, i proporcionàs als xiquets des de la infantesa les eines necessàries per tal de conèixer-la, criticar-la i transformar-la; donava molta importància a la necessitat de l'acció, de la participació, a la pròpia experiència, a la investigació; rebutjava la

²⁴ *El Sol*, 9-VII-1930.

²⁵ «Pel que fa als texts d'ensenyament i llevat d'alguns centres docents, en altres s'exigeix el text trist al peu de la lletra, sense que alguns professors entenguen que puga estudiar-se la seua matèria en altra obra millor, o quan es recomanen obres tronades o no es fan notables combinacions comercials entre els diferents catedràtics de l'estat amb acords d'exigir un llibre de text rotatiu cada any a preus onerosos i inservible l'usat el curs anterior. Denunciaven també la composició d'obres capcioses o amb falsedats deliberades com la "Historia de la Pedagogia" de D. Galo Recuero, de la Normal, en què es jutja Voltaire i Rousseau com avortaments de l'infern, o es parla de Mussolini com a eminent pedagog. La baixa qualitat de treball per a "les dinasties" de catedràtics cacics...»

Esmentaven per acabar, la manca de sensibilitat de la majoria del professorat en els disturbis que acompanyaren el final de la dictadura, els plans d'estudi caòtics, l'acumulació de càtedres... *El Mercantil valenciano*, 3-X-1930.

passivitat, la mera recepció de coneixements, l'acceptació de les coses donades. Es basava en la consciència de la unitat de la ciència en contra dels compartiments closos —sense negar-ne l'especialització—, unitat que proporcionaria una concepció i comprensió global de l'home i del món.

Però el Congrés veritablement important per a la plasmació del model que la FUE pretenia fou el Congrés Extraordinari per a la reforma de l'ensenyament, pel novembre de 1931. Les conclusions en foren recollides en un fullet a banda i causaren una «furibunda» resposta per part de l'organització rival catòlica. La participació de València en aquest Congrés fou nombrosa i competent. Gairebé tots els noms que recollim es consideren encara avui membres de la FUE.

Deia Oriol,

«En el mateix moment que els periòdics publiquen les conclusions del Congrés de la FUE, model de pla pedagògic, que ningú no hauria sospitat que pogués eixir dels caps juvenils, *El Debate* ataca furibundament aquesta organització escolar. Actua amb embuts i ataca per l'esquena amb el pretext de la preeminència oficial de la FUE. Però potser el que l'enutja en el fons i de veritat és precisament aquesta capacitat demostrada tan per damunt de les altres associacions estudiantils... Totes les raons que *El Debate* oposa ara a la intervenció oficial de la FUE pogué dir-les aleshores (durant la Dictadura), amb molt més fonament perquè les associacions catòliques incloïen només una minoria d'estudiants i tenien un caràcter confessional i no el purament professional de la FUE, el qual ha estat demostrat amb molta evidència en el darrer Congrés.»²⁶

Aquest Congrés era dividit en seccions i comissions com l'anterior, les quals tractaren els problemes concrets de cada facultat i escola. El Ple de la secció tercera ens pot donar una idea de com veïen la universitat:

«La universitat ha de ser l'òrgan central de la cultura d'un país, i per això organitzarà cursos superiors impartits per especialistes, catedràtics i auxiliars. Aquests seran per a universitaris de qualsevol classe i no per a universitaris a partir dels disset anys.

»La universitat ha d'estendre els coneixements i les activitats fora del seu marc estricte, principalment a allò que està unit a la cultura espanyola per una tradició: a) seran fundades acadèmies, escoles de missions d'Arqueologia, Història, Geografia, Ciències Naturals, a Atenes, Roma, Lisboa, París i diversos punts d'Amèrica Llatina; b) creació d'Instituts d'Ensenyament secundari en aquells punts on hi haja una gran colònia espanyola; c) creació, a Espanya, d'alts centres d'investigació.

»La universitat té una dimensió global: la cultura, la tècnica, la professió i la investigació. La universitat estarà constituïda per les fa-

²⁶ *Crisol*, 25-IX-1931.

cultats i la resta de centres i escoles tècniques i professionals que participen de la part teòrica de les facultats, sense la qual no tindrien raó d'existir. La universitat ha de complir la missió de formar a tots, professionals i especialistes, de manera que siga nuclear en aquesta formació la cultura en el més ampli sentit d'interpretació dels fenòmens de la vida, segons el repertori d'idees del nostre temps.

«La missió educadora de la universitat no es restringeix a l'estudiant, ha de difondre's al poble, i cal que el mateix estudiant siga qui comprenga aquesta necessitat i propague la cultura que hi va rebre.»

Sobre la universitat i la investigació s'aprovà el següent:

«La universitat ha de tenir com a missió primordial totes les àrees del saber humà, i s'hi constituirà la tribuna del pensament constantment renovat. La universitat defensarà el desenvolupament de la persona integral i fomentarà la investigació desinteressada mitjançant seminaris i instituts...»

Sobre la universitat i la formació professional assenyalaren: «Entre els fins de la universitat figurarà l'ensenyament professional.» Els estudis universitaris seran: estudis preparatoris, llicenciatura, doctorat i estudis postescolars... La universitat ha de donar al professional un complex educatiu harmònic i equilibrat, constituït pels següents factors: a) formació científica i tècnica, b) formació cultural, c) formació moral...²⁷

De València assistiren al Congrés els següents representants:

Per la FUE: Santiago Romanillos i Manuel Martínez Iborra.

APE Ciències: Miquel Martínez Esparza, que va formar part de la Junta Paritària de Govern,²⁸ Enric Peris i Antoni Hidalgo.

APE Magisteri: Rafael Raga.

APE Mercantils: Vicent Cubedo, Santiago Romanillos i Emili Aguado.

APE Medicina: Manuel Usano, integrant també de la Junta paritària de govern, Manuel Medina, Damià Morillas, Lluís Gabaldon i Manuel Martínez Iborra.

APE Dret: Gonçal Castelló, Rafael Bort i Rafael Ferrer.

APE Belles Arts: Rafael Edo i Jaume Descals.

APE Batxillerat: Enric Conde i Enric Georgacópulos.

APE Filosofia i Lletres: Francesc Bañon, també de la Junta, Josep Llavador, Martín Almagro, Vicente Cascans i Miquel Sanchis.

APE Indústries: Eugeni Malea i Lluís Cantó.

²⁷ *El Sol*, *Crisol* i *El Norte de Castilla* ressenyen àmpliament la realització i les incidències d'aquest Congrés. *El Sol*, 17-XI-1931. Vegeu també M. F. MANCEBO: «Una élite estudiantil: Los primeros Congresos de la Unión Federal de Estudiantes Hispanos (UFEH). *Actas del coloquio, Las élites en España de 1868-1391*, Pau, 14-15 de maig, 1982.

²⁸ La Junta Paritària de Govern fou l'organisme que va dirigir la Universitat de València en el moment de la proclamació de la República. La integraven quatre professors, i quatre alumnes de la FUE. Aquest és un altre dels grans esdeveniments en què intervingué la federació. Vegeu M. F. MANCEBO: «La universidad de Valencia en el tránsito...», pp. 222-223. Per Dret va actuar-hi Vicent Sánchez Estevan.

APE Música: Lluís Llana, fundador de *El Buho*, i Vicent Ballester.²⁹

I l'any 1933 fou València la seu del següent Congrés. Les circumstàncies havien canviat molt al llarg d'aquests dos anys. El context internacional no era favorable a la República d'esquerres, i a l'interior el treball del govern s'havia vist entrebancat per nombrosos factors. A la universitat, junt amb els catòlics, aviat eixiria el gran rival de la FUE, el Sindicato Español Universitario, preparat per l'acció d'Onésimo Redondo i Ramiro Ledesma. S'acostaven temps difícils per a la jove associació. D'altra banda, un grup de Madrid format per Claudín, Tagueña i R. Cornejo, fonamentalment, havien començat a crear els Blocs Escolars d'Oposició Revolucionària (BEOR), d'inspiració comunista. A València aquesta tendència fou acollida si no per un grup nombrós, sí pels més actius, com Demerio Mas i Juan Serrano, els germans Uribes, Luis Galán o Ricardo Muñoz Suay. Les instruccions de Madrid als del Congrés foren publicades en *El Debate* mitjançant una filtració, i a València s'organitzà un gran escàndol que recorda Manuel Tagueña en el seu llibre.³⁰ No obstant això, per al conjunt de la UFEH aquest grup era minoritari, uns quants «tipus guillats i illusos que no representàvem cap perill».³¹ Per això es va decidir a tolerar-ne l'existència i que cada organització local resolgués la situació segons el seu criteri.

Les delegacions i representacions foren molt nombroses i València esdevingué per uns dies la seu del moviment estudiantil.³²

Detallem, tot seguit, els noms dels participants valencians, dels quals caldria destacar els estudiants de batxillerat de l'institut Lluís Vives, que a pesar de la joventut col·laboraren en les tasques d'aquest magne congrés valencià i encara avui recorden amb un poc d'enyorança aquella edat daurada.

De la FUE de València: Pasqual Cucala Aragonés, Antoni Herrera Padilla, Josep Cantó Selva, Francisco Corbí Ortuño i Josep Bort Zandalin.

APE Ciències: Antoni Hidalgo Gades, Pere Saura Seguí, Ferran Espert Marco, Enric Peris Sanchis i Joan Baptista Górriz.

APE Arts i Oficis: Josep Andreu, Rafael Raga, Josep Bordes i Vicent Bertomeu.

APE Filosofia: Julià Sanvalero, Josep Cano Martínez, Andreu Michavila, Domènec Fletcher i Gonçal Castelló.

APE Indústria: Felip Blasco Minojarte, Lluís Cantó Selva, Eugeni Malea Luchares, Josep M. Calandín i Leopold Serrano Asensio.

²⁹ *El Sol*, 11-XI-1931. L'assistència de la delegació de València al Congrés fou subvencionada per la Universitat. Les despeses totals del viatge i l'estada pujaven 2.235,50 ptes. de les quals la universitat en pagà 2.000. La diferència de 235 ptes. amb 30 cèntims fou pagada particularment pels delegats. El document n'especifica els delegats i en desglossa les despeses. AUV. Caixa núm. 878.

³⁰ M. TAGUEÑA, *Testimonio de dos guerras*, México, 1974.

³¹ Entrevista amb Luis Galán, 3-X-1981. He d'agrair-li la consulta de les seues *Memòries*, encara inèdites.

³² M. F. MANCEBO: «Una élite estudiantil...», pp. 381-386.

APE Dret: Enric Cerezo, Josep M. Terradez, Vicent Talon, Rafael Molina Galano i Àngel Uribes Moreno.

APE Belles Arts: Joan Renau, Manuel Edo, Empar Muñoz i Elisa Piqueras.

APE Comerç: Jaume Romanillos Llorente, Josep Ballester i Josep M. Servet.

APE Batxillerat: Rafael Talon, Francesc Bolea, Anselm Pérez Tarín, Vicent Marco Orts i Enric Garcia Belda.

APE Magisteri: Sigfrid Canut Martorell, Joan Romà, Miquel Martínez, Josep Uribes i Mariano Guillot.

APE Medicina: (no hi figura cap relació).³³

Una nota de *Gaceta Universitaria* òrgan de la FUE de Madrid elogia els valencians:

«Magnífica obra social de la FUE valenciana. A les classes nocturnes assisteixen 80 obrers. Colònia escolar a Bunyol. Els estudiants valencians.

»La Secretaria del Congrés és al local de la FUE de València, que és un local ampli, situat enfront de la bella abadia de Sant Martí, per un d'aquells carrerons que porten al Palau del Marquès de Dosaigües.

»La FUE desplega allí una magnífica tasca social, a més de la purament universitària, ja que és una de les Federacions de major nombre d'afiliats i de més entusiasme i activitat. La secció de Magisteri té organitzada una escola nocturna amb diferents graus a la Normal de mestres. A aquestes classes assisteixen uns 80 joves, obrers quasi tots, als quals els manquen els coneixements més elementals. Hi ha organitzat també una colònia escolar...

»La secció de Belles Arts ha organitzat tres exposicions amb gran èxit, en les quals s'han exposat unes 400 obres. Aquest any organitza la primera exposició estatal d'art escolar. Té una biblioteca amb més de 2.000 volums, utilitzats per tots els socis i pels que van a les classes nocturnes, una revista excellent, i organitza un gran nombre de conferències. La secció esportiva és de les més nombroses i millor organitzades de totes les FUE d'Espanya, després de la de Madrid...»³⁴

També fou important la intervenció valenciana en el Congrés de Sevilla pel març de 1934. Durant aquest Congrés, el president de la UFEH, Martínez Iborra, que havia estat elegit en 1933, aconseguí que el Congrés votàs una declaració expressa d'antifeixisme, malgrat la disposició moderada o apolítica que hi adoptaren molts dels assistents. Aquest problema de la apoliticitat ha estat debatut amb molta freqüència al llarg de la vida de la UFE, que va tractar sempre de mantenir-se al marge de qualsevol influència de partit o política en general. Però en determinats moments es feia necessari un aclariment de posicions, i aquesta fou l'opinió de Martínez Iborra i dels estudiants que li donaren suport. Cal

³³ *El Mercantil Valenciano*, 2 i 3 de febrer de 1933.

³⁴ *Gaceta Universitaria*, 23-II-1933.

no oblidar tampoc que la influència dels escassos estudiants pròxims al comunisme augmentava segons que es feia evident l'ascens de Hitler al poder. La creació del SEU era ja un fet des del míting del teatre de la Comèdia. I els estudiants de la FUE opinaren que era un deure expressar la ferma convicció liberal i democràtica.

Finalment València tornà a ser, al cap de quatre anys, la seu d'una nova reunió de la UFEH. La guerra havia començat feia un any i des del 6 de novembre de 1936 la ciutat s'havia convertit en capital de la República. La UFEH, com el govern, havia traslladat la seu central a llevant, allunyant-se del setge de Madrid. Ací, doncs, tingué lloc la *Conferència Nacional d'Estudiants* des del 2 al 4 de juliol de 1937. Aquesta vegada ja no ocuparen tant d'espai les qüestions pedagògiques o professionals. La guerra havia capgirat tots els projectes i esforços, i els estudiants de la UFEH abandonaren els llibres per les armes, l'estudi assossegat pel risc dels fronts. Les Resolucions de la Conferència que transcrivim tot seguit podran donar una idea del canvi obligat a què es veieren sotmesos, però darrere de les declaracions, conclusions i resolucions d'aquells dies hi havia també un grup de valencians que podríem simbolitzar en la figura del Comissari General de la UFEH, Ricardo Muñoz Suay. Ell i Tuñón de Lara foren els organitzadors de la Conferència. L'actuació de la FUE valenciana al llarg de la guerra, tant al front com a la rereguarda no pot resumir-se en aquestes curtes línies:³⁵

«La conferència Nacional d'Estudiants (UFEH), reunida a València els dies 2, 3 i 4 de juliol de 1937, després d'escoltat l'informe general del camarada Muñoz Suay i les intervencions de totes les delegacions, acorda fixar la seua posició, proclamant:

»«Que els estudiants hem estat, estem i estarem al costat del poble i del govern d'aquest, perquè en el dilema històric plantejat entre les forces de regressió i mort contra la creació i el progrés, la nostra posició com a joves estudiants, joves intel·lectuals, sols pot ser al costat d'aquestes darreres, perquè avui es tracta també de la invasió de la nostra volguda Espanya, que cal defensar contra els exèrcits feixistes de Hitler i Mussolini.»

»La conferència ratifica la independència política i religiosa. Però alhora afirma que tenia una política de defensa de les nostres essències culturals, de defensa dels interessos dels estudiants, d'educació d'aquests en els principis de la pau, cultura i llibertat. També acorda confirmar... que la nostra Unió Federal és una organització de caire juvenil, educatiu, professional i antifeixista... La Conferència es felicita pels llaços fraternals que ens uneixen amb la Federació Nacional d'Estudiants Catalans... i acorda saludar amb emoció la campanya de solidaritat amb la nostra lluita que encapçala el *Rassemblement Mondial des Etudiants...*»³⁶

³⁵ Per a la ressenya d'aquest Congrés, vegeu *La Hora, Diario de la juventud*, 1937-1939, juliol, 1937. *El Mercantil, El Pueblo, Fragua social* i *Frente Rojo* també s'hi ressenyen.

³⁶ *La Hora*, 10-VII-1937.

CONCLUSIÓ

Al llarg dels 10 anys de vida oficial de l'Associació, la Federació de València hi va ocupar un lloc destacat, i va adequar la seua conducta a les necessitats de cada moment. Des d'uns començaments caracteritzats per la contribució a l'adveniment de la República, els estudiants valencians posen tot l'esforç en l'elaboració conjunta d'un model d'ensenyament i d'universitat. Oberta, científica però popular i democràtica, que a la fi hauran de defensar al camp de batalla o a la rereguarda durant la guerra civil. Encara durant el franquisme la FUE es reorganitza a l'exterior i a l'interior tractant de mantenir l'esperit i els ideals en els moments més durs de la repressió. També en aquests grups hi ha valencians. A partir de 1946-47, amb la caiguda de la FUE clandestina, l'organització es dispersa fins a la mort de Franco. Però en 1975 la FUE de València comença a reconstruir-se i a fer una activitat que dura fins als nostres dies. Josep Bonet, Manuel Martínez Iborra, Eduard Bartrina, Joan Marín, Vicent Ramis, Rafael Lluch, Mercè Sampedro, Teresa Ramonet, Ricard Orozco, Vicent Muñoz Suay... Manuel Sanchis Guarner entre molts d'altres fan pensar en les paraules d'aquell poeta anònim de la FUE, de 20 anys:

«Però no, companys, nosaltres prendrem
 exemple de la terra sempre jove.
 Tràgica primavera que alimentà la mort,
 de l'amorf açarem flors, arbres, fruits,
 perquè amem allò que ens falta,
 volem el pa en el buit de la fam,
 llibertarem tota l'alegria.
En cada seria, dolorosa absència
 floriran somriures d'infants i de noies.
 I la llavor a la terra fecunda
 i el plom al cor erm
 perquè bala i rosa també tinguen el seu lloc.»³⁷

³⁷ Anònim. *Pueblo cautivo*. Pròleg de Fanny Rubo. Madrid, 1978.